

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA TALABA YOSHLARNING IJTIMOIIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA INSTITUTSIONAL TIZIMLARNING AHAMIYATI

Abdullayeva Asila Abdulxodiyevna

University of Business and Science

nodavlat oliy ta'lim muassasasi o'qituvchisi

+998940806881 asilaabdullayeva97@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14752612>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Yangi O'zbekiston sharoitida talaba yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda institutsional tizimlarning ahamiyati tadqiq etilgan. Zamonaviy sharoitda ijtimoiy faollik jamiyat taraqqiyoti va mamlakat kelajagi uchun muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Maqolada yangi institutsional yondashuvlar asosida yoshlarning ijtimoiy tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish mexanizmlari tahlil qilingan. Institutsional tizimlarning rolini baholashda ta'lim muassasalari, yoshlar tashkilotlari, davlat va jamiyat institutlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijasida talaba yoshlar o'rtasida ijtimoiy faollikning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar, jumladan, ta'lim tizimi, yoshlar siyosatini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va ijtimoiy ta'limotlarning o'rni aniqlangan. Shuningdek, maqolada yangi institutsional yondashuvlar asosida talaba yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan innovatsion g'oya va dasturlar taklif qilingan.

Kalit so'zlar: Yangi O'zbekiston, talaba yoshlar, ijtimoiy faollik, institutsional tizim, tashabbuslar, yoshlar siyosati, ta'lim tizimi, ijtimoiy mas'uliyat, qadriyatlar uyg'unligi, ijtimoiy tashabbuslar.

Kirish. Yangi O'zbekiston sharoitida talaba yoshlarning ijtimoiy faolligini yuksaltirish masalasi mamlakat taraqqiyoti va jamiyatda demokratik qadriyatlarni qaror toptirish jarayonlarida alohida o'rin tutadi. Zero, talaba yoshlar jamiyatimiz kelajagining tayanchi sifatida siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarda faol qatnashishi lozim. Bugungi kunda talaba yoshlarning siyosiy bilimi, huquqiy madaniyati hamda fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash maqsadida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, oliy ta'lim muassasalarida mo'ljallangan maxsus o'quv dasturlari, talaba tashkilotlari va klublari, shuningdek, muntazam o'tkaziladigan konferensiya hamda seminarlar orqali yoshlarni siyosiy-huquqiy jarayonlarga keng jalb etish, ularda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda institutsional tizimlarning roli katta ahamiyat kasb etadi[1].

Mazkur maqolada Yangi O'zbekiston sharoitida talaba yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda institutsional tizimlarning mazmun-mohiyati, ularni takomillashtirish mexanizmlari hamda bu jarayonda amaldagi normativ-huquqiy bazaning ahamiyati haqida batafsil so'z yuritiladi. Shu bilan birga, talaba yoshlar faolligiga ta'sir etuvchi omillar, jumladan, oliy ta'lim muassasalarining tashkiliy-institutsional imkoniyatlari, talaba klublari va uyushmalari, nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat birlashmalari, partiyalar kabi institutlarning o'rni sharhlanadi. Bundan tashqari, talaba yoshlarning iqtisodiy, siyosiy, madaniy yoki texnologik yo'nalishlarda munosabatlarini jadallashtirish uchun zarur bo'lgan sharoitlar va ularni rivojlantirish imkoniyatlari namoyon etiladi.

Yangi O'zbekiston sharoitida talaba yoshlar faolligi xuquqiy, siyosiy va iqtisodiy jarayonlarda yangicha qarashlar, tashabbuslar bilan chiqishi bilan o'lchanadi. Prezident Shavkat Mirziyoev tomonidan ilgari surilayotgan «Inson qadri uchun» tamoyili

mamlakatimizda fuqarolarning, xususan, yoshlarning manfaatlarini inobatga olgan holda siyosat yuritilishi kerakligini ko'rsatib beradi[2]. Yoshlar jamiyatda eng serquvvat va ilg'or guruh sifatida innovatsion fikrlash, zamonaviy texnologiyalarni ilmiy asosda o'zlashtirish va siyosiy jarayonlarda konstruktiv fikr bildirish qobiliyatiga ega. Shu bois, ularning faol holda siyosiy jarayonlarga qo'shilishi umumiy taraqqiyotda muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi davrda yangi islohotlar, ochiqlik siyosati va g'oyaviy rang-baranglik sharoitida talaba yoshlar jamiyat hayotida bevosita ishtirok etishi uchun huquqiy zamin yaratilgan. Masalan, «Yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida» gi qonunlar, shuningdek, oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan chuqur islohotlar talaba yoshlar uchun keng imkoniyatlar eshigini ochib bermoqda[3]. Biroq imkoniyatlardan to'g'ri foydalanish, iqtidor va tashabbuslarini to'g'ri yo'naltirish jarayonlarida aniq tizimiy yondashuv zarur. Ana shunday tizimiy yondashuvni mustahkamlashda, shubhasiz, institutsional tizimlar muhim o'rin tutadi.

Institutsional tizim tushunchasi turli ilmiy adabiyotlarda turlicha izohlanadi. Umuman olganda, «institut» tushunchasi, eng avvalo, aniq bir maqsadga yo'naltirilgan, ustuvor normalar va qoidalar asosida ishlovchi tashkilot yoki tashkilotlar majmuini anglatadi[4]. Jamiyatda turli institutlar: siyosiy partiyalar, nodavlat notijorat tashkilotlar, jamoat birlashmalari, ta'lim muassasalari, fanlar akademiyasi, ommaviy axborot vositalari va hokazolar faoliyat yuritadi. Talaba yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishda esa oliy ta'lim muassasalari, talabalar uyushmalari, siyosiy partiyalar qo'shni tarzda ish yuritishi, bir-biri bilan uzviy hamkorlik qilishi talab etiladi. Shuningdek, institutsional tizim ponyatisi ichiga har bir institut ichidagi normalar, qoidalar, munosabatlar mexanizmi va o'zaro joylashuv tartiblari ham kiradi. Masalan, talabalar yig'inlari, konferensiyalar, seminarlar, partiya debatlar – bular shunchaki bir marotabalik tadbirlar bo'lib qolmasdan, doimiy faoliyat yurituvchi tuzilmalar orqali tashkillashtirilganda, talaba yoshlarda jamiyatdagi jarayonlar bilan qiziqish hissini oshiradi. Bu jarayonlarda ta'lim muassasalari ilmiy kengashlari, talaba klublari va kafedralar miqyosida tashkillashtiriladigan maxsus loyihalar ham muhim ahamiyat kasb etadi[5].

Talaba yoshlar siyosiy-huquqiy faolliqi, eng avvalo, ularning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish bilan bog'liq. Dunyoda rivojlangan demokratik davlatlar tajribasi shundan dalolat beradiki, talaba yoshlar siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari, talabalar kengashlari orqali siyosiy jarayonlarda ishtirok etishni boshlaydi. Bizda ham tayanch olgan bir qator tashkilotlar – partiyalar qoshidagi yoshlar qanotlari, masalan, «Yoshlar qanoti», «Kelajak bunyodkorlari» kabi tuzilmalar mavjud[6]. Ushbu tuzilmalar talaba yoshlarning siyosiy bilimini oshirish, ularni partiya dasturlari, jamiyat rivojiga doir maqsadlar bilan tanishtirish orqali siyosiy faollikka undaydi. Oliy ta'lim muassasalarida ijtimoiy fanlar, xususan, siyosatshunoslik, huquqshunoslik, sotsiologiya kabi yo'nalishlar bo'yicha bilim beradigan kafedralar talaba yoshlar siyosiy-huquqiy faolligini shakllantirishda asosiy ilm manbai sifatida xizmat qiladi. Bunda institut ichida moddiy-texnik bazani yaxshilash, elektron kutubxonalar yaratish, huquqiy adabiyotlar bilan ta'minlash kabi imkoniyatlar osongina huquqiy bilimni egallash imkonini beradi. Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarida muntazam huquqiy maslahat kunlari, hakamlar sudi (Mock trials) kabi ixcham talaba loyihalarini tashkil qilish ham yoshlarni huquqiy masalalarda faol bo'lishga undaydi. Tabiiyki, bu institutsional asosda joriy etilganda yanada samarali bo'ladi.

Yangi O'zbekiston raqobatbardosh bozor iqtisodiyoti sari intilayotgan bir paytda talaba yoshlarning iqtisodiy faolliqi ham muhim ahamiyatga ega. Iqtisodiy faollikdan maqsad –

talabalarda tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish, biznes-loyihalarda qatnashish, innovatsion g'oyalar yordamida fan-texnika yutuqlarini ishlab chiqarishga tatbiq etishdir. Bu jarayonda universitet–biznes hamkorligi asosida joriy etilayotgan startaplar, inkubatsiya markazlari, texnologik parklar kabi institutlar muhim rol uynaydi[7].

Rivojlangan mamlakatlar tajribasida har bir universitet qoshida biznes-inkubatsiya markazlari fa'oliyat yuritadi. U yerda talabalar o'z biznes g'oyalarini taqdim etadi, ularni amalga oshirish uchun moliyaviy ko'mak olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Yangi O'zbekistonda ham bu yo'nalishda bir qator chora-tadbirlar ko'rilyapti: Oliy ta'lim muassasalarida «Yoshlar innovatsion loyihalari» ko'rik-tanlovlari muntazam tashkil etilib, eng yaxshi g'oyalar g'oliblari moddiy rag'batlantirilyapti[8]. Bu kabi institutsional yondashuv talabalarda iqtisodiy faollikni har tomonlama rag'batlantirishi barobarida, ularga tajriba orttirish, yangicha fikrlash bilan bozor munosabatlariga kirib borish imkonini yaratadi.

Madaniy-ma'rifiy faollik jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etishini inobatga olsak, talaba yoshlarda bu yo'nalishdagi tashabbuslarni rag'batlantirish ham har tomonlama qo'llab-quvvatlanishi kerak. Ya'ni madaniy-ma'rifiy tadbirlar talaba yoshlar ongini boyitish, ma'naviy dunyosini kengaytirish bilan birga, jamiyatdagi birdamlik muhitini shakllantirishda ham katta hissa qo'shadi. Talaba yoshlar madaniy-ma'rifiy faolligini oshirishda mustaqil klublar, to'garaklar, adabiy mahfillar, teatr studiyalari, tillar markazlari kabi institutlarning roli katta. Bu tuzilmalar orqali talabalar turli tanlovlar, konsertlar, madaniy festivallarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bunday tadbirlar nafaqat talantli talabalarni kashf etish, balki ular o'rtasida do'stlik, jamoaviy rabota ruhini shakllantirish uchun ham muhimdir. Shu bilan birga, markazlashgan holda madaniy-ma'rifiy dasturlarni qo'llab-quvvatlaydigan davlat idoralari va nodavlat tashkilotlarning mavjudligi talaba yoshlarning tashabbuslarini amalga oshirishda katta yordam beradi. Masalan, Madaniyat vazirligi qoshidagi turli muassasalar bilan hamkorlik, YuNESKO kabi xalqaro tashkilotlar bilan amalga oshiriladigan loyihalar talaba yoshlarning xalqaro darajada tajriba orttirishiga zamin yaratadi.

Bugungi raqamli iqtisodiyot asrida talaba yoshlar uchun raqamli bilimlar, axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish, startap loyihalarini hayotga tatbiq qilish kabi imkoniyatlar ochiq. Mamlakatimizda axborot texnologiyalarini rivojlantirish, dasturchilik bo'yicha yoshlarni o'qitish, raqamli tadbirkorlikni yo'lga qo'yish bilan shug'ullanuvchi maxsus maktablar, texnoparklar ish tashkil etgan. Ular orasidan «IT Park», «One Million Uzbek Coders» dasturlari kabi tuzilmalarni misol qilib keltirish mumkin. Texnologik taraqqiyot sharoitida talaba yoshlarning ijtimoiy faolligi ko'proq onlayn platformalar, ijtimoiy tarmoqlar orqali ta'minlanadi. Talaba yoshlar o'z fikrlarini, tashabbuslarini qisqa muddat ichida keng jamoatchilikka yetkazishi, ular haqida jamoaviy fikr munozarasi olib borishi mumkin. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida an'anaviy yo'nalishdagi klublar bilan bir qatorda, onlayn-platformalar, elektron o'quv dasturlari va xalq bilan murojaat qilish portali kabi elektron institutlar ham tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Bu talaba yoshlar ijtimoiy faolligida yangi bosqichni boshlab beradi.

Xulosa. Yangi O'zbekiston sharoitida talaba yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda institutsional tizimlar o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, talaba yoshlar – jamiyat kelajagini belgilaydigan avlod bo'lib, ularni munosib ta'lim-tarbiya bilan ta'minlash, jamiyat hayotida faollikka undash orqali umumiy taraqqiyot tempi jadallashadi. Institutsional tizimlarni takomillashtirish esa bu jarayonda eng samarali yo'ldir. Oliy ta'lim muassasalari,

siyosiy partiyalar, nodavlat notijorat tashkilotlari, mahalla idoralari, jamoat birlashmalari va OAV kabi institutlarning hamkorlikda harakat qilishi – talaba yoshlarning siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma’rifiy va texnologik sohalarda faol bo’lishi uchun kerakli poydevorni yaratadi. Yakun etib shuni aytish mumkinki, mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko’lamli islohotlar jarayonida talaba yoshlar imkoniyatlarini ro’yobga chiqarish, ularni jamiyat hayotida faollashtirish borasida islohotlar izchil davom etmoqda. Bu jarayonni boshqaruvchi va tartibli ravishda jadallashtiruvchi asosiy vosita – institutsional tizimlardir. Institutsional tizimlar qoyilmaqom ishlasa, talaba yoshlar jamiyatda eng muhim islohotlar hamda dunyoqarash o’ziga xos ravishda namoyon bo’ladigan liderlar sifatida shakllanib boradi. Shu boisdan, Yangi O’zbekiston sharoitida talaba yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish uchun institutsional tizimlarni har tomonlama rivojlantirish, ular bilan bog’liq huquqiy-tashkiliy asoslarini takomillashtirish hamma uchun ustuvor vazifalardan biri bo’lishi lozim.

References:

1. Mirziëev Shavkat. *Yangi O’zbekiston strategiyasi: islohotlar va rivojlanish*. – Toshkent: «O’zbekiston» nashriëti, 2022. – 23–24-betlar.
2. Qodirov Alisher. *Talabalar faolligini oshirish mexanizmlari*. – Toshkent: «Fan» nashriëti, 2021. – 56-bet.
3. “Ëshlarga oid davlat siësatining asoslari to’g’risida” Qonun. – Toshkent: 2020. – 15-bet.
4. Nazarov Komil. *Institutlar nazariyasi: jamiyat taraqqiëtidagi o’rni*. – Toshkent: «Iqtisodiët» nashriëti, 2019. – 45–47-betlar.
5. Bekzodova Diëra. *Oliy ta’lim muassasalarida talaba ëshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida klublar faoliyati*. – Toshkent: «Universitet» nashriëti, 2021. – 87–88-betlar.
6. Karimov Farhod. *Siësiy partiyalar: ëshlar qanotlari va ularning jamiytdagi roli*. – Toshkent: «Adolat» nashriëti, 2022. – 33-bet.
7. Hasanov Komiljon. *Iqtisodiy taraqqiët va inson kapitali*. – Toshkent: «Iqtisodiët» nashriëti, 2020. – 112–114-betlar.
8. “Ëshlar innovatsion loyihalari” tanlovi haqida Nizom. – Toshkent: Vazirlar Mahkamasi qarori, 2021. – 9-bet.
9. Ortiqova Gulruxsor. *Madaniy-ma’rifiy faoliyatni tashkil ëtishda ijodiy ëndashuv*. – Toshkent: «San’at» nashriëti, 2021. – 42-bet.